

Луговий В. І. Інформація як чинник організації людини: теоретико-методологічний аспект // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України. – 2011. – № 2. – С. 14–21. – Бібліогр.: 23 назви.

Стаття викладена в авторській редакції (на момент подання до друку)

УДК 378 (1-87)

**ІНФОРМАЦІЯ ЯК ЧИННИК ОРГАНІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Луговий В.І., доктор педагогічних наук,
професор, віце-президент НАПН України,
директор Інституту вищої освіти НАПН
України

Указом Глави держави 2011 рік оголошено в Україні Роком освіти та інформаційного суспільства [14]. Такі акценти на визначальних характеристиках сучасного етапу 20-літнього розвитку суверенного українського суспільства та кожного громадянина зобов'язують і теоретиків, і практиків освіти системно аналізувати ключові чинники людського прогресу в контексті всеохоплюючої глобалізації та національної самоідентифікації. Разом з тим є чимало вагомих причин уважати, що за широкого і частого вжитку поняття інформації, зокрема в освіті, все ж недооцінюється його фундаментальне значення [1; 4-9; 18]. Натомість увага переважно зосереджена на кількісних і техніко-технологічних аспектах, застосуванні інформаційних засобів тощо, а визначення інформації як відомостей, даних вважається цілком достатнім [14; 20]. Тому дана стаття присвячена поглибленню розуміння інформації та її впливу на людину і має міждисциплінарний характер, аби довести, що інформація справді є чинником організації, розвитку людини.

Як емпірична Міжнародна стандартна класифікація освіти чинної версії [21], так і культурно-інформаційна теорія освіти, що запропоновані в середині останнього десятиріччя минулого століття [3-9], дають підстави розглядати освіту як цілеспрямоване зажиттєве інформування людини – тобто як специфічний інформаційний вплив. Швидкий поширення інформаційно-комунікаційних технологій [20], у свою чергу, справляє сильний вплив на зазначену інформаційну дію.

Адже розвиток інформаційно-комунікаційних технологій кардинально змінює умови такого інформування (інформаційного впливу), оскільки:

по-перше, відбувається інтенсифікація і концентрація потоків інформації, посилення її генерації, віртуального множення;

по-друге, забезпечується доставка інформації до споживача і доступність споживача до інформації в усіх фрагментах просторово-часового континууму.

Крім цього і як наслідок цього, різко порушується інформаційний монополізм формальної освіти, яка відрізняється явно вираженою часово-просторовою локалізацією та інформаційно-ресурсною обмеженістю. Натомість в освіті конкуренцію складає неформальна та інформальна освіта [19; 21]. Зрештою інформаційно-комунікаційні технології спричиняють зміну освітньої парадигми загалом. Відтепер формальна освіта не забезпечує достатню завершену навченість на все життя [19; 21-23].

Отже, на порядку денному – формування в освіті здатності:

- постійно самостійно навчатися у спосіб формальної, неформальної та інформальної освіти;

- вільно й ефективно орієнтуватися в різноманітних потоках інформації, доцільно її опановувати згідно з потребами.

Зокрема, актуалізується проблема добору та дозування в освіті колективізованої (глобалізованої) інформації, яка швидко накопичується і міститься, наприклад, у мережі Інтернет, Вікіпедії тощо.

Революційний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зобов'язує на новій емпіричній основі повернутися до осмислення:

- сутності інформації;
- місця і ролі інформації у світобудові;
- кількості та якості інформації.

Сучасне міждисциплінарне тлумачення інформації таке [3-13; 15-17]: інформація – міра упорядкованості та визначеності у світі. Для порівняння: енергія – міра руху та взаємодії [1; 15]. Таким чином, інформація (поряд з енергією і матерією) входить до переліку фундаментальних світових характеристик та специфічно пов'язана з порядком і визначеністю. Надзвичайну силу порядку (та відображуючої і відтворюючої його інформації) ілюструє ось який факт. Упорядкованими послідовностями лише двох знаків (певних неоднорідностей) „0” (немає чогось) і „1” (наявне щось) можна описати (відобразити, „оцифрувати”) усе розмаїття світу з усіма його нюансами і подробицями (так зване цифрове відображення відеокамерами, фотоапаратами, мозоком тощо).

Для розуміння інформації важливою є фіксація акту її народження і акту її впливу. У зв'язку з цим принципово, що інформація утворюється в кожний момент упорядкування у світі на засадах як самоорганізації, так і організації. Водночас інформація – не тільки дериват упорядкування, але й детермінанта (чинник) упорядкування її споживача. Разом з тим ефективність сприймання (засвоєння) інформації залежить від рівня попередньої інформованості (тобто організованості) реципієнта. Ілюстрацією утворення і функціонування інформації в природі може слугувати генетичний код (єдиний для всього живого на Землі [15]). Це – переконливий приклад упорядкування (і породження відповідної інформації) на основі природної самоорганізації та подальшої інформаційної детермінації становлення живого організму.

Організуючий (упорядковуючий) вплив інформації в освіті полягає в тому, що інформація, яка цілеспрямовано споживається в освіті, підвищує

організованість людини, а відтак її життєву функціональність, успішність [8]. Організуючий вплив інформації залежить від її:

- кількості;
- якості.

Щодо кількісного параметру інформації, то він характеризує ступінь упорядкованості та визначеності інформаційного джерела (споживача), тобто відповідної структури, яка породжує інформацію або породжується останньою. Кількість інформації вимірюється кількістю знаків (наприклад, „0” і „1” у двійковій системі), необхідних для її опису. Якість інформації – відображує (визначає) характер упорядкованості, значення інформації для її споживача, специфіку впливу на його стан.

Інформаційна здатність первісної природи і вторинної культури (штучної природи) надзвичайно велика, невичерпна. Природа на засадах самоорганізації (самоупорядкування) здатна утворювати різноманітні інформаційно насичені структури, які, у свою чергу, формують структурно подібні собі утворення (наприклад, згаданий генетичний код). Культура як штучна, друга природа, яка створена людиною, також є потужним акумулятором і джерелом соціально-культурної інформації, що за впливом на людину порівняна з генетичною інформацією.

Соціально-культурна інформація, що надзвичайно критична для життєвого розвитку особи, створюється соціально-культурною діяльністю людини [2] та, зворотно, призводить до соціально-культурного формування людини. Властивості цієї інформації як похідної від соціально-культурної структуризації людської діяльності можна з'ясувати з наступних міркувань.

У загальній системі суб'єктів (С) і об'єктів (О) вичерпний перелік можливих діяльнісних ситуацій (що продукують інформацію і продукуються нею) становлять відносини п'яти видів: О – О, О – С, С – О*, С – С, С – С*, де * означає уявний. Відтак, на даному рівні розгляду виявляють п'ять (і тільки

п'ять) видів соціально-культурної інформації, які породжені п'ятьма суб'єкт-об'єктивними діяльними структурами і детермінують ці структури [2; 3; 8; 9].

Ці п'ять видів соціально-культурної інформації такі:

- знання (*об'єкт-об'єктивні*);
- цінності (*об'єкт-суб'єктивні*);
- проекти (*суб'єкт-квазіоб'єктивні*);
- консенсуси (*суб'єкт-суб'єктивні*);
- художні образи (*суб'єкт-квазісуб'єктивні*).

Зазначені види соціально-культурної інформації відрізняються між собою мірою співвідношення в них об'єктивного і суб'єктивного та складають дискретний п'ятичастинний інформаційний спектр: від суто об'єктивних знань до виключно суб'єктивних консенсусів і художніх образів.

Відповідної видової структуризації (на засадах спеціалізації і кооперації) набуває людська психіка, як інформаційний механізм:

- мислення (абстрактне), що опрацьовує *знання*;
- переживання (емоційно-почуттєве), яке формує *цінності*;
- уява (творча) – *проекти*;
- товарицькість (діалогічна) – *консенсуси*;
- художня уява (ідеально-ілюзорна) – *художні образи*.

Аналогічно здійснюється диференціація високих (тобто високоефективних) технологій опанування інформації в освіті за п'ятьма видами навчання (при цьому за кожним з них на двох рівнях) [8; 9], а саме:

- пізнавально-наукове (емпіричне і теоретичне) навчання – опрацьовує *знання*;
- ціннісно-виховне (колективне й індивідуальне) навчання – *цінності*;
- проектно-практичне (репродуктивне і продуктивне) навчання – *проекти*;
- навчальне (практичне і духовне) спілкування – *консенсуси*;
- художнє (виконавче і творче) навчання – *художні образи*.

Інформаційно-комунікаційні технології значно розширюють можливості кожного виду навчання. Наприклад, такі технології створюють віртуальне середовище для безмежного спілкування суб'єктів, досягнення ними консенсусів тощо.

Видової спеціалізації набуває і кожна з оцінок опанування окремих видів інформації в освіті [8; 9]. Кількісна, кількісно-рейтингова (яка необхідна і достатня для об'єктивних знань) та суто якісна, характеристично-рейтингова (для суб'єктивних консенсусів і художніх образів) оцінки розташовуються на крайніх полюсах спектру таких оцінок:

- знання – *кількісна, кількісно-рейтингова*;
- цінності – *напівкількісна-напівякісна*;
- проекти – *напівякісна-напівкількісна*;
- консенсуси – *якісна, характеристично-рейтингова*;
- художні образи – *якісна, характеристично-рейтингова*.

Так само відмінні тести з оцінювання опанування інформації в освіті [8; 9]. Тест для знань – суть тест на єдино правильну відповідь; для цінностей – тест на систему особистих пріоритетів; проектів – на оригінальність відповіді, рішення; консенсусів – рівень злагоди, координації дій; художніх образів – художню унікальність твору.

Отже, справді високі (високоефективні) педагогічні технології – це технології, які виявляють чутливість до специфіки різних (не взаємозамінних) видів соціально-культурної інформації в освіті [8; 9]. Такі педагогічні технології детерміновані п'ятьма видами інформації, що сукупно становить зміст освіти.

Підсумовуючи зазначене, можна зробити наступні висновки.

По-перше, розуміння сутності інформації взагалі, особливостей соціально-культурної інформації зокрема, урахування впливу інформаційно-комунікаційних технологій на інформаційний контекст, насамперед в освіті, дає

змогу більш ефективно проектувати педагогічні технології на основі нової навчальної парадигми.

По-друге, нова парадигма навчання враховує суспільну інформатизацію трояко:

- інформатизацію як сутнісне ускладнення, упорядкування суспільства (тобто інформаційне суспільство – організоване суспільство, а інформована людина – організована людина);

- інформатизацію як удосконалення технологічного опрацювання (накопичення, зберігання, доставка, доступ, використання) інформації, що взаємопов'язано і взаємозумовлене;

- видову диференціацію соціально-культурної інформації, ефективне споживання якої забезпечує відповідну всебічну організацію людини, тобто її різноаспектний розвиток.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доповн. та CD) [Текст] / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2009. – 1736 с.
2. *Каган М. С.* Філософія культури [Текст] / М. С. Каган. – Санкт-Петербург: ТОО ТК „Петрополис”, 1996. – 416 с.
3. *Луговий В. І.* Від науки через практику до науки (передмова автора) [Текст] / В. І. Луговий // Володимир Іларіонович Луговий – віце-президент НАПН України, директор Інституту вищої освіти НАПН України: матеріали до біобібліографії / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; упоряд.: Пєєва С. П., Айвазова Л. М.; наук. ред. Рогова П. І.; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О. – К.: Товариство „Знання” України, 2010. – 63 с. – (Сер. „Академіки НАПН України”; вип. 17). – С. 8–19.
4. *Луговий В. І.* Інформаційна залежність особистісної орієнтації педагогічних технологій [Текст] / В.І.Луговий // Особистісно орієнтовані технології

навчання і виховання у вищих навчальних закладах: колективна монографія / автори: В. Андрущенко, Н. Дівінська, Б. Корольов та ін.; за заг ред. В. Андрущенко, В. Лугового. – К.: Пед. думка, 2008. – 256 с. – С. 70–91.

5. *Луговий В. І.* Інформаційно-компетентнісний підхід до розвитку особистості в освіті (теоретико-методологічний аспект) [Текст] / В. І. Луговий // Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі. Матеріали методологічного семінару АПН України 19 березня 2008 р. – К., 2008. – 728 с. – С. 64–72.
6. *Луговий В. І.* Інформація, інформаційне суспільство та інформаційна роль освіти (теоретико-методологічний погляд) [Текст] / В. І. Луговий // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: Зб. наук. праць. – Випуск 11 (24). – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 310 с. – С. 55–60.
7. *Луговий В. І.* Культурно-інформаційна теорія освіти і педагогічний понятійно-категоріальний апарат [Текст] / В. І. Луговий // Новий колегіум: науковий інформаційний журнал. – № 5 (42), 2007. – С. 10–17.
8. *Луговий В. І.* Освіта, навчання, інформація, компетентність: канонізація понять (теоретико-методологічний дискурс) [Текст] / В. І. Луговий // Модернізація вищої освіти в Україні і світі: десять років наукового пошуку: колект. моногр.: десятій річниці Ін-ту вищої освіти АПН України присвячується / за заг. ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового, М. Ф. Степка. – Х., 2009. – С. 178–210.
9. *Луговий В. І.* Проблема високих педагогічних технологій та особистісної орієнтації їх в освіті (теоретико-методологічний аспект) [Текст] / В. І. Луговий // Вища освіта України. – № 2 (додаток 1). Тематичний випуск „Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології”. – Т. 1. – Рівне: РДГУ, 2007. – 197 с. – С. 6–10.

10. *Николис Г., Пригожин И.* Познание сложного. Введение / Пер. с англ. В. Ф. Пастушенко [Текст] / Г. Николис, И. Пригожин. – М.: Мир, 1990. – 344 с.
11. Новейший философский словарь: 3-е изд., исправл. [Текст]. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1280 с. – С. 431–434.
12. *Оноприенко В. И.* Науковедение: поиск системных идей [Текст] / В. И. Оноприенко. – Киев.: ГП „Информационно-аналитическое агентство”, 2008. – 288 с.
13. *Оноприенко Ю. И.* Системно-информационная методология в современной науке [Текст] / В. И. Оноприенко // Наука та наукознавство: Міжнародний науковий журнал. – 2008. – № 1. – С. 23–40.
14. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні: Указ През. України № 926 від 30 верес. 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
15. *Фогс Р.* Энергия и эволюция жизни на земле / Пер. с англ. [Текст] / Р. Фогс. – М.: Мир, 1992.
16. *Хакен Г.* Информация и самоорганизация: Макроскопический подход к сложным системам / Пер. с англ. [Текст] / Г. Хакен – М.: Мир, 1991. – 240 с.
17. *Чернавский Д. С.* Синергетика и информация: Динамическая теория информации / Предисл. и послесл. Г. Г. Малинецкого. Изд. 3-е, доп. [Текст] / Д. С. Чернавский. – М.: Книжный дом „ЛИБРОКОН”, 2009. – 304 с.
18. *Чурсин Н. Н.* Понятие тезауруса в информационной картине мира: монография [Текст] / Н. Н. Чурсин. – Луганск: Изд-во „Ноулидж”, 2010. – 305 с.
19. Education at a Glance 2010: OECD Indicators. Glossary. – Paris: OECD Publications, 2010 [Electronic resource]. – URL: <http://www.oecd.org/document>.
20. Human Development Report, 2009. – New York, USA, 2009 [Electronic resource]. – URL: <http://hdr.undp.org>.

21. International Standard Classification of Education. ISCED 1997 / UNESCO [Electronic resource]. – URL: www.uis.unesco.org/en/pub/pub.
22. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (Text with EEA relevance) [Text] // Official Journal of the European Union, 6.5.2008. – C 111/1–7.
23. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009 [Electronic resource]. – URL: <http://www.bologna2009benelux.org>.

Резюме

У статті аналізується сутність інформації, її організуючий, розвиваючий вплив на людину. Показано, що соціально-культурна інформація за критерієм співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в ній розкладається на п'ять видів: знання, цінності, проекти, консенсуси, художні образи, які детермінують відповідні педагогічні технології її опанування. Аргументовано, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовлює зміну навчальної парадигми.

Ключові слова: інформація, види соціально-культурної інформації, інформаційно-комунікаційні технології, високі педагогічні технології, навчальна парадигма.

В статье анализируется сущность информации, её организующее, развивающее влияние на человека. Показано, что социально-культурная информация за критерием соотношения объективного и субъективного в ней раскладывается на пять видов: знания, ценности, проекты, консенсусы и художественные образы, которые детерминируют соответствующие педагогические технологии её освоения. Аргументировано, что развитие

информационно-коммуникационных технологий обуславливает смену учебной парадигмы.

Ключевые слова: информация, виды социально-культурной информации, информационно-коммуникационные технологии, высокие педагогические технологии, учебная парадигма.

INFORMATION AS A FACTOR OF PERSON'S ORGANIZATION:
THEORETICALLY-METHODOLOGICAL ASPECT

V. Lugovyy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-President of the NAPS of Ukraine, Director of the Institute of Higher Education of the NAPS of Ukraine

The essence of information, its organizing, developing impact on person is analyzed in the article. It is shown that the socio-cultural information in respect to the ratio of objective and subjective in it divides into five types: knowledge, values, projects, consensus, artistic images, which determine the appropriate educational technologies of its mastering. It is argued that the information and communication technologies development requires the change of educational paradigm.

Key words: information, types of socio-cultural information, information and communication technologies, high educational technologies, educational paradigm.